

6. *Коровський А. В.* Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування [Текст] / А. В. Коровський. — К.: КНЕУ, 2004. — 184 с.

7. *Мочерний С.В.* Політична економія: навч. посібник [Текст] / С. В. Мочерний. — К.: Знання-Прес, 2002. — 687 с.

8. *Нордстрем К. А.* Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под руку таланта. пер. с англ. [Текст] / К. А. Нордстрем, Й. Риддерстралле. — СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2001. — 364 с.

9. *Беляев О. О.* Соціально-економічні проблеми НТР: Навч. посібник [Текст] / О. О. Беляев, М. І. Діба, В. І. Кириленко та ін.; За заг. ред. О. О. Беляєва, Л. П. Бортнікової. — К.: КНЕУ, 2004. — 198 с.

10. *Чухно А. А.* Поєднання індустріального ринкового та інформаційного постіндустріального типів розвитку: теорія і практика [Текст] / А. А. Чухно // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. — Спец. вип. Методологічні проблеми сучасної політичної економії. — К.: КНЕУ, 2011. — С. 40—53.

11. *Чухно А. А.* Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України [Текст] / А. А. Чухно. — К.: Логос, 2003. — 631 с.

Статтю подано до редакції 25.05.13 р.

УДК 338.22.01:330.87(043.3)

*Дацкевич Н. О., аспірантка кафедри
політекономії факультетів управління і
управління персоналом та маркетингу,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ДЕРЖАВА У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ВИМУШЕНИЙ ЗАХІД ЧИ ДАНИНА ЧАСУ?

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена проблемі визначення ролі держави у процесі формування соціально відповідального підприємництва.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціальна відповідальність підприємництва, державне регулювання, партнерство держави та бізнесу.

АННОТАЦИЯ. Стаття посвящена проблеме определения роли государственного регулирования в процессе становления социальной ответственности предпринимательства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: социальная ответственность предпринимательства, государственное регулирование, партнерство государства и бизнеса.

ANNOTATION. The article deals with the problem of determining the role of state regulation in social responsibility of business.

KEY WORDS: social responsibility of business, government regulation, partnership between the government and business.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день постає важливе питання ролі держави у формуванні соціальної відповідальності підприємництва. Необхідним є визначення межі втручання держави: чи має цей процес бути чітко окресленим і регламентованим або навпаки — має бути лише ініціативою з боку підприємництва.

Метою статті є аналіз сучасних моделей розвитку партнерських відносин держави та бізнесу і пошук максимально ефективної для національної економіки.

Серед вітчизняних науковців питанням формування соціальної відповідальності та ролі держави у цьому процесі займаються В. Варнавський, З. Галушка, Д. Любінін, В. Марченко, В. Осецький, А. Ушаков, В. Шаповал. Серед зарубіжних науковців слід виділити праці Т. Бредгарда, А. Керолл, Дж.МакГвайер, Н. Мітчелл, Дж. Мун, Р. Стюрер.

Виклад основного матеріалу. Що є важливим на сьогоднішній день: соціальна відповідальність підприємства чи прибуток, піклування про людей чи гроші, духовне чи матеріальне? Одвічні філософські питання стають проблемою вибору не тільки окремих людей, суспільств, підприємств, а й цілих держав та їхніх національних програм розвитку. Саме питання соціальної відповідальності підприємництва в рамках державної економічної політики не може виникнути на порожньому місці. До розуміння важливості цього питання в першу чергу приходять суспільство, а відтак і з'являються й певні вимоги до держави щодо врегулювання відносин бізнес-сектору та суспільства. Більше того, в розвинутих країнах інтереси суспільства настільки високо ставляться у державі, що такі питання є пріоритетними та базовими для функціонування всієї економічної системи.

Ефективність національної економіки прийнято вимірювати кількісними категоріями, такими як, наприклад, ВВП на душу населення. Але якість життя суспільства визначається не лише обсягом матеріальних благ, а й сприятливим навколишнім середовищем, соціальним спокоєм тощо. В свою чергу, важливою складовою колективного багатства є існування можливостей для гідного життя: отримання освіти, працевлаштування, можливість знайти житло за доступними цінами, користування соціальним захистом. А найважливішим є те, щоб доступ до колективного багатства мав би бути відкритим для всіх верств населення, а не лише для привілейованих членів суспільства. Звідси й логічне запитання: хто має координувати вирішення цих надважливих проблем? На нашу думку, лише держава у змозі адекватно впливати на ці процеси і виступати в ролі арбітра при вирішенні питань соціального характеру. В свою чергу, ті люди, які на сьогодні є лідерам бізнес-сектору, керуючими компаній, корпорацій, повинні відчувати відповідальність за тих, хто волею долі не зміг дістатися таких висот, але прагне жити в світі, де панує повага до природи, повага до власного здоров'я, повага до літніх людей, підтримка малозабезпечених верств населення тощо. Хай навіть відповідальність бізнесу буде ґрунтуватись на хвилюванні за власне благополуччя — краще зараз поділитись добровільно, аніж потім втратити все. Тому роль держави є величезною у формуванні соціально відповідального підприємництва в будь-якій країні.

Існують різні точки зору на те, наскільки важливу роль має відігравати держава у формуванні соціальної відповідальності підприємництва. У теорії сучасної корпорації стверджується, що уряд повинен відігравати певну роль у напрямі заохочення і підвищення корпоративної соціальної відповідальності. Райх стверджує, що держава повинна виступати в якості арбітра відповідальності бізнесу в суспільстві [8]. Це відбувається тому, що соціальна відповідальність корпорацій потрапляє на арену публічної політики, що є одним із завдань уряду. Наприклад, коли постає питання звільнення надлишкових працівників для збільшення прибутковості компанії, замість того, щоб перерозподіляти їх або зберегти їх на нових робочих місцях. Це питання стосується як корпоративної етики, так і державної політики, враховуючи, що звільнення може накласти значні витрати на колишніх співробітників, їх сімей і суспільство в цілому. Інші вчені (К. Біхта)

вважають, що уряд не може виступати арбітром у питанні відповідальності бізнесу перед суспільством шляхом застосування податкових пільг і податкових кредитів. Уряд може виконувати роль арбітра за допомогою регулювання і встановлення лише мінімальних стандартів, допомагаючи таким чином суспільству подолати проблему «безбілетника».

Основними моделями взаємодії держави і бізнесу у питаннях соціальної відповідальності, на наш погляд, є дві. Перша з них — американська модель. Вона передбачає мінімальне втручання держави та спирається на такий тип взаємовідносин, в якому домінує соціальна відповідальність між бізнесом і суспільством. Так, наприклад, американська професійна освіта фінансується приватним сектором, а на підготовку, перепідготовку та підвищення рівня кваліфікації власних працівників американський бізнес витрачає в середньому 200 млрд дол. щороку [2, с. 136]. Крім того, в США розроблено багато механізмів участі бізнесу у вирішенні соціальних питань, а саме — корпоративні фонди, які вирішують різні соціальні проблеми за рахунок підприємницького сектору. Наприклад, Фонд Білла Гейтса, який складає 27 млрд дол. США, створений з метою поліпшення освіти та медицини [3]. Практика функціонування таких фондів є високоефективною, оскільки з боку держави така соціальна поведінка всіляко підтримується різноманітними податковими пільгами, які юридично фіксуються на федеральному рівні. Так, ті компанії, які займаються благодійною діяльністю у напрямі науки, культури або медицини потрапляють у список відповідного Міністерства і звільняються від податків на прибуток. До того ж, у США деякі інвестиційні фонди шукають для своєї діяльності саме «зелені підприємства», які, як відомо, мають незаплямовану репутацію у питаннях екології та впливу на суспільство. Саме таким компаніям видаються кредити, позички за нижчими відсотками, а незаплямована репутація дає можливість збільшити капіталізацію підприємства. Крім того, в американській моделі соціальної відповідальності дуже поширене волонтерство, а працівники корпорацій (до 80 %) активно допомагають місцевим співтовариствам у вирішенні багатьох соціально значущих питаннях. Тобто, можна зробити висновок, що американська модель соціальної відповідальності ґрунтується на мінімальному державному втручанні за одночасного існування сприятливих умов для реалізації бізнесом соціально важливих програм на взаємовигідних засадах.

Друга модель — європейська. Вона кардинально відрізняється від американської. В європейській моделі відносини з приводу соціальної відповідальності вибудовуються шляхом взаємодії бізнесу з урядом. В Європі вже давно прийнято, що в основі соціальної відповідальності підприємництва лежить державне регулювання. Логіка в цьому простежується очевидна: держава є зацікавленою у стабільному та процвітаючому суспільстві, а оскільки більшість населення це наймані працівники, то й корпоративна соціальна відповідальність під розумним і виваженим тиском уряду приймає форми відповідальності перед власними найманими працівниками.

Щодо поняття благодійності, то у Європі вона носить радше примусовий характер, закріплений юридично. Наприклад, у Німеччині в обмін на різноманітні пожертвування видається спеціальний сертифікат, який дає можливість зменшити базу оподаткування у розмірі пожертвованої суми. У Франції існує закон, який зобов'язує компанії звітувати про виконання програм соціальної відповідальності та охорону навколишнього середовища [3]. Контролюється така діяльність, як трудовими інспекціями, так і профспілками. Також урядом Франції встановлена нагорода «еко-лейбл» для стимулювання соціально відповідального підприємництва [4]. У низці європейських країн прийняте відповідне законодавство, згідно якого від керуючих і довірених осіб пенсійних фондів вимагається розкриття інформації про те, в якій мірі при прийнятті інвестиційних рішень в оцінці ділової практики компанії враховуються соціальні та екологічні фактори. У Великобританії в 2000 році була прийнята поправка до закону, яка зобов'язує пенсійні фонди інформувати суспільство про те, чи приймають вони до уваги соціальні, екологічні та етичні сторони під час реалізації своєї інвестиційної діяльності. У листопаді 2001 року кілька європейських країн, включаючи Францію, Італію, Голландію, Великобританію та Німеччину, заснували Eurosif (European Sustainable and Responsible Investment Forum), загальноєвропейський форум із соціально відповідальних інвестицій, який покликаний об'єднати зусилля провідних європейських держав у розвитку цього ринку.

Характеризуючи європейську модель корпоративної соціальної відповідальності, вчені все частіше використовують термін «корпоративна здатність до соціального реагування» замість традиційного «корпоративна соціальна відповідальність». Що під

цим розуміється? Насамперед, чи здатна та чи та компанія притримуватись необхідних державних законодавчих актів, які вимагають бути послідовними у своїй діяльності з приводу соціальних норм і стандартів. Така відповідальність з боку підприємництва має бути багатовекторною та направленою і на власних працівників, і на державу, і на суспільні інтереси.

Звичайно американська і європейська моделі кардинально відмінні у багатьох аспектах, але поступово вони починають доповнювати одна одну, шукаючи таким чином «золоту середину» у такому важливому питанні як соціальна відповідальність підприємництва. З одного боку, в американській моделі не вистачає стратегічного і довгострокового державного планування та прогнозування в питаннях соціальних вимог суспільства. З іншого боку, європейській моделі не вистачає масштабної ініціативи у соціально значущих питаннях з боку підприємницького сектору та відповідної підтримки з боку держави. Тому актуальним науковим питанням є спроби розробки концептуально нового підходу до розгляду взаємовідносин держави і підприємництва у питанні соціальної відповідальності останнього.

Важливим як для кожної окремо взятої країни, так і для світової економічної системи в цілому залишається проблема вирішення наступного питання: що саме треба робити для втілення теорії соціального партнерства держави і бізнесу у практичні рекомендації до дій? Дослідження Світового банку виявило, що основним фактором зростання ВВП у розвинених країнах є людський капітал, і на його частку припадає 62 % приросту ВВП, в той час як виробничі фонди складають 16—18 % приросту, а природні ресурси — 20—22 % [3]. У зв'язку з цим очевидним видається той факт, що для стабільного розвитку як суспільства, так і економіки є розвиток людських ресурсів, їхній захист та гідне ставлення як з боку держави, так і з боку бізнесу. Більше того, саме від держави в першу чергу необхідні рішучі кроки в цьому напрямі. Рівень розвитку соціальної активності значно зросте, якщо держава в змозі сформувати дійсно сприятливе, прозоре, безпечне середовище для ведення підприємницької діяльності. А створення такого середовища може відбутися лише за умови плідної співпраці державних установ із бізнесом, науковими інститутами, ЗМІ, благодійними організаціями, університетами, міжнародними організаціями тощо.

Одним із методів мотивації піклування бізнесу про суспільство з боку держави є запровадження системи соціальної звітності, яка допомагає простежити соціальний ефект від діяльності тієї чи тієї компанії. Крім того, популярними є методи матеріального заохочення у вигляді податкових канікул, венчурних фондів, вільних економічних зон. Але всі ці заходи мають бути дійсно реальними, прозорими і тільки для тих компаній, які довели свою значущість для суспільства, мають чіткі пріоритети у соціальних питаннях, інвестують у відповідні програми, проекти тощо. Важливим, на наш погляд, з боку держави є формування позитивного образу соціально відповідальних компаній в очах суспільства. Ідея шани та поваги є дійсно привабливою для тих, хто керує компанією, вищого керуючого складу, окремо взятого працівника, який вважає себе частиною єдиного цілого. Така ідея дає розуміння суспільної значущості. А це подекуди приємніше за матеріальну сторону діяльності. Тому держава має неодмінно оприлюднювати такі компанії, її лідерів, запроваджувати певні відзнаки та нагороди, інформувати про такі заходи суспільство.

Вважається, що категорію «соціальна відповідальність підприємства» в Україні почали використовувати після того, як 16 грудня 2005 року у Києві було підписано Меморандум про соціальну відповідальність бізнесу, який визначає головні принципи і завдання, які має ставити перед собою бізнес у своїй діяльності, щоб дійсно відповідати критеріям соціально відповідального. Крім того, у листопаді 2007 року Україна приєдналась до роботи міжнародної групи експертів з питань розробки стандарту ISO 26 000, а у 2010 році дала згоду на прийняття цього стандарту — ISO 26 000 «Керівництво із соціальної відповідальності» [5]. Але ці спроби є лише краплею в морі. На сьогоднішній день проблема становлення соціально відповідального підприємства є однією з критичних для нашої країни. Тому в першу чергу необхідно виокремити стримуючі чинники цього процесу, а саме:

- 1) Збитковість державної соціальної політики та нестача соціальних інвестицій. Це означає, що відсутнє реальне державне стимулювання соціально відповідальної поведінки з боку підприємницького сектору. І це досить відчутно впливає на формування характерних особливостей ведення бізнесу в нашій країні. Це формує модель несприйняття концепції соціальної відповідальності як важливої складової діяльності підприємств, як малих, середніх, так і великих і національно значущих.

2) Не сформованість ефективного інституту соціального партнерства між найманими працівниками та роботодавцем. Крім того, більшість працівників на вітчизняних підприємствах не зіставляють свою заробітну плату з власною ефективністю та результатами роботи.

3) Відсутність єдиних орієнтирів соціальної політики в державі. Це включає в себе досить широкий спектр невирішених проблем національного масштабу, а саме:

— відсутні комплексні дослідження в питаннях формування соціальної відповідальності підприємництва як важливої стратегії розвитку економічної співпраці держави і бізнесу;

— відсутність мотивів реалізації соціальної відповідальності у бізнесу, оскільки існує низка недоліків у вітчизняному законодавстві, що перешкоджають інституціональному формуванню принципів КСВ в державі;

— не сформованість системи соціальної звітності на підприємствах у щорічних звітах, що явно веде до деморалізації бізнес-середовища [2, с. 237—239].

На сьогодні важливим є розуміння цілісної картини, що склалася в Україні і тих можливих перспектив у разі запровадження принципів соціальної відповідальності підприємництва і тих загроз у випадку неприйняття негайних рішень з цього приводу. Для початку слід виокремити основні напрями стимулювання розвитку соціальної відповідальності підприємництва. Як зображено на рис. 1, фактично таких напрямів існує три: економічний, юридичний та інформаційний. Вони, в свою чергу, включають декілька найважливіших підпунктів.

Так, для економічного напрямку важливими стимулами для формування соціально відповідального підприємництва є запровадження диференційованого оподаткування та системи преференцій для соціально відповідальних підприємств. Для юридичного — створення базових законопроектів, які б визначали засадничі принципи ведення соціально відповідального бізнесу, запровадження соціальної звітності підприємства тощо. Щодо інформаційного напрямку, то вкрай важливим, на нашу думку, є донесення до широкого загалу, до суспільства ідеї необхідності підтримки ініціатив по створенню позитивного іміджу соціально відповідального бізнесу, не важливо чи він є малий, середній або великий, транснаціональний.

Напрями формування соціальної відповідальності підприємництва як стратегічного інструменту державного управління економіки

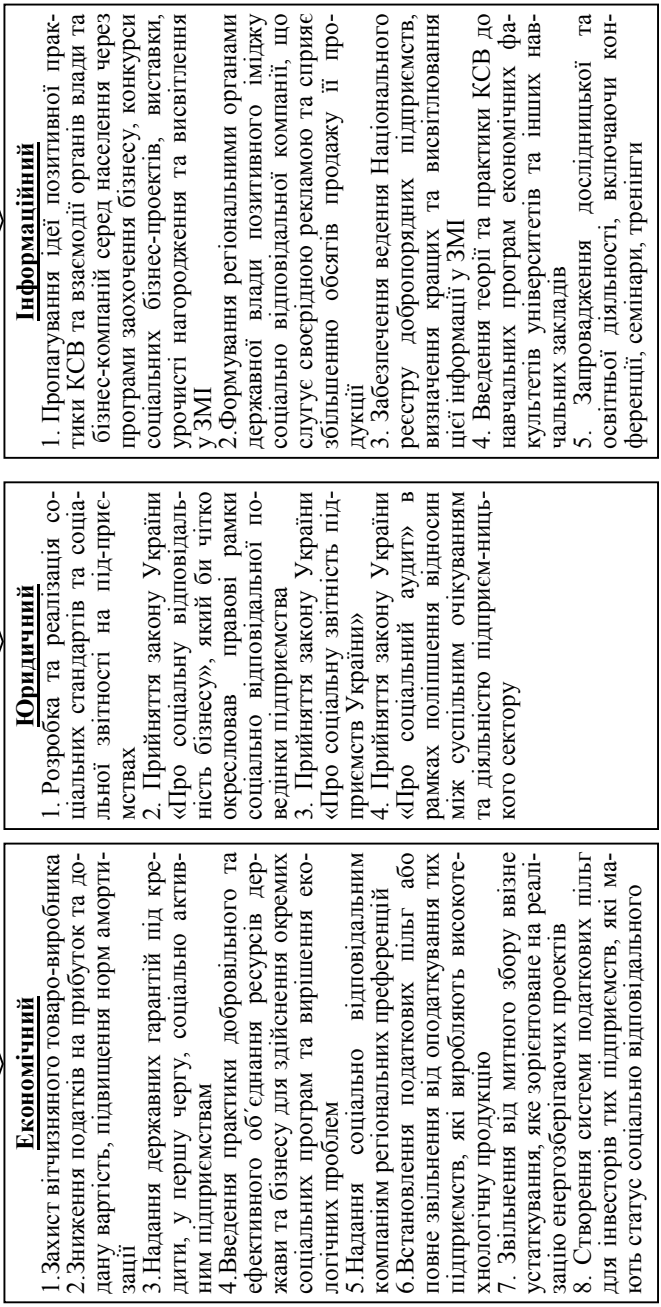

Рис. 1. Напрями формування соціальної відповідальності підприємництва в Україні [3:7]

Висновки. Роль держави у формуванні соціальної відповідальності бізнесу є, без перебільшень, величезною. Оскільки лише держава може створити умови для її розвитку. Сама по собі вона не в змозі розвинути до національних масштабів. Держава може забезпечувати як юридичну, так і економічну підтримку. Крім того, лише держава може стимулювати, мотивувати, і навіть у певній мірі морально надихати підприємницький сектор до діяльності, яка є соціально відповідальною. Державними методами необхідно створити інституціональні сприятливі умови для ведення підприємствами соціально відповідальної діяльності. Ці аспекти стосуються законодавчо закріплених норм і правил ведення бізнесу. Також це стосується й переоцінки державних економічних стимулів щодо соціальної відповідальності підприємництва, а саме: податкових пільг, державних програм фінансування, кредитування, політики протекціонізму тощо.

Очевидним є той факт, що українська модель соціальної відповідальності підприємництва знаходиться в зародковому стані, коли бізнес лише починає розуміти всю важливість цього питання, а держава не в змозі створити відповідні умови для формування та розвитку принципів КСВ, які є важливими опорами стабільного розвитку економіки та суспільства. Відбувається те, що зазвичай називають замкнутим колом. На наш погляд, саме держава має розірвати його і тим самим створити принципово новий виток розвитку відносин держави, бізнесу та суспільства.

Література

1. Социально ответственные инвестиции. Влияние моды или результат эволюции капитализма? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.vunt.ru/anonce/36.htm
2. *Шаповал В.М.* Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою: монографія. — Д.: Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2011. — 357с.
3. *Мельник С.В., Тресвятська Т.А., Будьонна Л.В.* Шляхи стимулювання соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу. Розроблено в ДУ НДІ СТВ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.lir.cci.lg.ua
4. *Дегтяр Н.А., Піскун К.В.* Формування моделі фінансових стимулів держави щодо підтримки соціально відповідального бізнесу в Україні в контексті світового досвіду, 2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2011_32/11_32_18.pdf

5. *Ничипоренко С.В.* Фінансово-правові основи розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні/ Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2012_1/files/EC112_06.pdf

6. *Moon J.* Government as a Driver of Corporate Social Responsibility/ Research Paper Series, International Centre for Corporate Social Responsibility. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

www.citeseerx.ist.psu.edu

7. *Steurer R.* The Role of Governments in Corporate Social Responsibility: Characterising Public Policies on CSR in Europe/ Discussion Paper 2, 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

www.wiso.boku.ac.at/papers.html

8. *Bichta C.* Corporate social responsibility: a role in government policy and regulation. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

www.bath.ac.uk/management/cris/pubpdf/Research_Reports/16_Bichta.pdf

Статтю подано до редакції 26.04.13 р.

УДК 330.341.1

*Ю. А. Шевчук, аспірант,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК, ЯК ВНУТРІШНІЙ СТАН І ФОРМА ФУНКЦІОНУВАННЯ «НОВОЇ ЕКОНОМІКИ»

АНОТАЦІЯ. Інноваційний розвиток розглядається як базовий механізм функціонування «нової економіки», а підприємець-новатор, як головний суб'єкт господарювання. У статті проаналізовано витоки, сучасний стан і ключові характеристики «нової економіки» в контексті інноваційного розвитку ринкової господарства. Автором окреслено основні проблеми, що перешкоджають інноваційній моделі «нової економіки» в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: «нова економіка», інтелектуалізація, інноваційний розвиток, інформаціональність, інновація, інституції, інноваційний попит, інноваційність, технологічний уклад, інноваційна рента.

АННОТАЦИЯ. Инновационное развитие рассматривается как базовый механизм функционирования «новой экономики», а предприниматель-новатор, как главный субъект хозяйственной деяте-